

طراحی و اعتباربخشی اهداف برنامه درسی ادبیات فارسی مهارت‌بنیان دوره متوسطه اول

محمدحسن رفعت^۱

سید احمد هاشمی*^۲

علی اصغر ماشین‌چی^۳

محمد بهروزی^۴

چکیده

هدف از اجرای این پژوهش طراحی و اعتباربخشی اهداف برنامه درسی ادبیات فارسی مهارت‌بنیان دوره متوسطه اول بود. روش پژوهش، آمیخته (کیفی - کمی) از نوع طرح‌های متوالی - اکتشافی بود. جامعه آماری در بخش کیفی شامل ۶۰ نفر از متخصصان برنامه درسی و کارشناسان ادبیات فارسی و در بخش کمی ۸۳۰ نفر از دبیران ادبیات فارسی در سال تحصیلی ۱۳۹۸-۱۳۹۹ بود که به ترتیب از بین آنان ۲۰ و ۲۶۳ نفر حجم نمونه با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب گردید. ابزار مورد استفاده در بخش کیفی مصاحبه‌ها و خلاصه اسناد و مدارک بود که با استفاده از روش

۱- دانشجوی دکتری رشته برنامه ریزی درسی، دانشکده علوم انسانی، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران
mh.rafat91@yahoo.com

۲- دانشیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران (نویسنده
مسئول)
Hmd_hashemi@yahoo.com

۳- استادیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، واحد لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی، لامرد، ایران
mashinchi@iaulamerd.ac.ir

۴- استادیار گروه علوم تربیتی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران
dr_m_behroozi@yahoo.com

تحلیل محتوا مدل ترتیبی مایرینگ و نظام مقوله‌بندی استقرایی ۹ تم ۸۷ کدمفهوم و در بخش کمی، ابزار مورد استفاده یک پرسشنامه محقق ساخته بود که با استفاده از روش تحلیل عاملی مفاهیم استخراج شده مورد تحلیل و بررسی قرار گرفتند. نتایج نشان داد که ایجاد نگرش مثبت به مسائل اجتماعی از طریق تقویت مهارت‌های چندگانه در بین فراگیران، توانایی بیان باورها، احساسات و خواسته‌ها از طریق مهارت‌های چندگانه در بین فراگیران، کمک به رشد فراگیران از طریق ارزش‌های مهارت‌بنیان، آشنایی با حقوق و وظایف اجتماعی از طریق ارزش‌های مهارت‌بنیان در بین فراگیران، آشنایی با مباحث و موضوعات مربوط به مهارت‌های چندگانه در بین فراگیران، کسب روحیه نقدپذیری و تحمل عقاید دیگران از طریق ارزش‌های مهارت‌بنیان در بین فراگیران، تعریف عملیاتی مهارت‌های چندگانه و مشخص کردن سطوح انتظارات در بین فراگیران و نهادینه‌سازی ارزش‌های مهارت‌بنیان در بین فراگیران بسیار ضرورت دارد.

واژگان کلیدی: طراحی اهداف برنامه درسی، ادبیات فارسی، مهارت بنیان، دوره متوسطه اول

مقدمه

دوره متوسطه اول از دوره‌های مهم، حساس و مؤثر در زندگی فردی و اجتماعی دانش‌آموزان است. دوره‌ای است که به سبب وضع زیستی، اجتماعی و روانی دانش‌آموزان آن با سایر دوره‌های تحصیلی مشترکات و ممیزاتی دارد و دارای طیف وسیعی است که دوران نوجوانی را در بر می‌گیرد و در انتهای طیف به دنیای جوانی می‌رسد (ارژنگ، ۱۳۹۵). در دوره متوسطه اول، قسمت اعظم استعداد‌های اختصاصی نوجوان و جوان بروز می‌کند، قدرت یادگیری آنان به حد اعلای خود می‌رسد، کنجکاوی آنان جهت معینی می‌یابد و مسائل جدید زندگی نظیر انتخاب رشته، انتخاب

حرفه و شغل، اداره خانواده و گرایش به مرام و مسلک، ذهن آنان را به خود مشغول می‌دارد و به مرحله ادراک ارزش‌های اجتماعی، اقتصادی و معنوی می‌رسند؛ از این رو این دوره در نظام‌های تعلیم و تربیت کشورهای مختلف جهان اهمیت زیادی دارد. دوره متوسطه اول، از لحاظ مبانی فلسفی، زیستی، روانی و اجتماعی دوره بسیار مهمی است (دانشگر، ۱۳۹۶). تحقیقات سال‌های اخیر نشان می‌دهد که عدم توجه به برنامه درسی ادبیات فارسی بخصوص در سال‌های اولیه تحصیل منتج به این شده است که دانش‌آموزان در دروس دیگر نیز دچار ضعف شده و در فهم سایر دروس دچار مشکل شوند. ادبیات به عنوان درس مادر باید در صدر توجه دبیران قرار گیرد تا مهارت خواندن که یکی از اهداف مهم آموزشی است؛ انجام پذیرد. چرا که خواندن نه تنها یکی از مهم‌ترین مهارت‌هاست بلکه از ضروریات بشر محسوب می‌گردد. در واقع نه فقط برنامه درسی ادبیات فارسی، بلکه انگیزه یادگیری تمام دروس کم و بیش به میزان مهارت خواندن ارتباط دارد. خواندن و درک و فهم دو فرایند مرتبط با یکدیگرند و زمانی که مهارت خواندن به درستی انجام نگیرد (بقایی، ۱۳۹۳). فرایند دوم که همان درک و فهم متون نوشتاری است؛ انجام نخواهد گرفت. مستندهای فراوانی وجود دارد که ادبیات را زیربنای یادگیری موفقیت آمیز می‌دانند. بهره‌گیری از ادبیات در یاد دادن برای یاد گرفتن شامل تمامی انواع آن می‌شود، مانند داستان‌گویی، داستان خوانی، کتاب خوانی، شعر و سرود، نوشتن، نقد کردن و تحلیل کردن (فروزانفر، ۱۳۹۴). به واسطه برنامه درسی ادبیات فارسی است که اندیشه‌ها پرورش می‌یابد و می‌توان از ثمره اندیشه و کردار دیگران بهره‌مند شد. از طریق برنامه درسی ادبیات فارسی است که می‌توان مسائل اجتماعی را درست درک و تحلیل کرد و به ادراک زیبایی و پرورش ذوق و استدلال منطقی فرد پرداخت. کتاب درسی چنین نسلی نمی‌تواند گونه‌ای باشد که در پایین‌ترین سطح از ارائه اندیشه و آگاهی باشد. آنچه در آغاز مورد بی توجهی

قرار گرفته است، زندگی روزمره دانش آموزان است. بسیاری از نکته‌های اجتماعی و حتی اخلاقی در جامعه امروزی منسوخ شده است و دانش آموز جوان متحیر می‌ماند که چگونه در جامعه می‌تواند کاربردی کند (حجازی، ۱۳۹۴). از سویی دانش آموزان به توانایی‌های متعددی نیاز دارند که از جمله مهم‌ترین این مهارت‌ها نوشتن، خواندن، شنیدن، سخن گفتن، مهارت‌های کلامی و غیر کلامی است. نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد که عدم استفاده درستی از این مهارت‌ها موجب ناتوانی دانش آموزان در حل مشکلات، اعم از خانوادگی، درسی یا شغلی می‌شود. این مهارت‌ها نیز همچون سایر مهارت‌ها، کسب کردنی و آموختنی هستند. کافی است به برخی از نکات و اصول لازم در این خصوص توجه و عمل کنیم تا از آنها در برقراری روابط اجتماعی و حل مشکلات بهرمنند شویم (رهنما، ۱۳۹۴). از طرفی انواع مهارت‌های بنیادی برنامه درسی ادبیات فارسی شامل نوشتن، خواندن، شنیدن، سخن گفتن، مهارت کلامی و غیر کلامی می‌باشد که در برنامه درسی ادبیات فارسی نقش مهم و اثرگذاری بر عملکرد تحصیلی و فردی دانش آموزان دارد (حسینی، ۱۳۹۲). یکی از این مهارت‌ها نوشتن است. مهارت نوشتن^۱ برقراری ارتباط و انتقال، اطلاعات و عقاید از طریق نظامی، از نشانه‌های نوشتاری است یعنی نوشتن یک آفرینش و خلاقیت است که در یک طرف آن خلق افکار و اندیشه‌ها و در طرف دیگر خلق و نظم بخشی این اندیشه‌ها در قالب‌های زبانی مورد نظر است. نوشتن یکی از مهارت‌های زبان آموزی است که کلید یادگیری دانش آموزان در دوره‌های مختلف محسوب می‌شود. توانایی‌ها و تجربه‌های زبان برای شنیدن، صحبت کردن و خواندن مقدم بر مهارت نوشتاری است پس هرگونه اختلال در زمینه‌های زبانی بر فراگیری زبان و نوشتار تأثیر خواهد گذاشت. عواملی با اختلالات زبان نوشتاری ارتباط دارد که از جمله آن می‌توان به ناراحتی‌های گفتاری، مشکلات

ترکیب شنیداری و مسائل تلفظ زبان ... اشاره نمود. بیشترین اشکالاتی که غالباً در زبان نوشتاری پدید می‌آید در سه زمینه نوشتن با دست، هجی کردن و بیان نوشتاری است. برای نوشتن این سه پدیده باید به تعادل برسند (سارتر^۱، ۲۰۱۰).

از سویی تقویت مهارت خواندن^۲ مثل سلیس خوانی یا روان خوانی، یکی از مهم‌ترین مهارت‌های دانش‌آموزان است که در اوایل سال‌های دوران ابتدایی یاد می‌گیرد. سلیس خوانی به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا بتواند روان‌تر بنویسد، اما هر چه دانش‌آموزان بزرگ‌تر می‌شوند، مهارت خواندن برای آن‌ها نقش مهمی در فهم ادبیات فارسی، ریاضیات، علوم، مطالعات اجتماعی و ... ایفا می‌نماید. کارشناسان در سراسر جهان همیشه تاکید بر این موضوع داشته‌اند که یکی از حساس‌ترین نیازها برای یادگیری در زندگی امروز مهارت خواندن می‌باشد که باید توسط دانش‌آموزان جدی گرفته شود. مهارت خواندن در اینکه در تمامی موارد تحصیلی به موفقیت برسیم به ما کمک زیادی می‌کند و سبب می‌شود رنگ و بوی موفقیت را احساس کنیم (دهقانی، ۱۳۹۰). علی‌رغم اینکه بسیاری از کارشناسان می‌گویند، مهارت در خواندن یکی از مهم‌ترین نیازهای یادگیری دانش‌آموزان در زندگی امروز است و به نوعی پایه مشترک موفقیت در همه زمینه‌های تحصیلی به شمار می‌آید، اما به نظر می‌رسد این موضوع هنوز در بسیاری از مدارس جدی گرفته نشده و اولیای مدرسه بهای چندانی به آن نمی‌دهند، این در حالی است که سواد خواندن به عنوان یک مهارت کلان‌زبانی باعث دستیابی انسان به تجارب متعدد و مختلف می‌شود (مصطفایی، ۱۳۹۰). از طرفی مهارت شنیدن^۳ از جمله مهارت‌هایی است که می‌توان آن را با تمرین یاد گرفت و بهبود

1- Sartre

2- Reading

3- Basic skill

بخشید. با این وجود، تسلط یافتن بر این مهارت دشوار به نظر می‌رسد و به زمان و حوصله نیاز دارد. مفهوم شنیدن فعال همان طور که از نام آن مشخص است یعنی این که به صورت فعالانه در گیر گوش دادن و فهم پیامی باشیم که مخاطب برای ما ارسال می‌کند. در واقع به جای شنیدن تلویحی پیام، تمام توجه به گوینده معطوف گردد (پورشکوری شارمی، ۱۳۹۰). در گوش دادن مؤثر تمام حواس به شنیده‌ها متمرکز شده و توجه کامل به صحبت‌های گوینده است. در واقع مهارت شنیدن اهمیت ویژه‌ای دارد، زیرا در غیر این صورت گوینده این گونه برداشت می‌کند که شنونده علاقمند به شنیدن ادامه صحبت‌های او نیست روان شناسان بیان می‌دارند که هر چقدر آدم‌ها مهارت‌های ارتباطی شان قوی‌تر باشد، بیش‌تر می‌توانند بر اطرافیان‌شان تأثیر بگذارند و افراد بیش‌تری را به خود جلب کنند. یکی از همین مهارت‌های ارتباطی مهارت شنیدن است و این حتی از خوب صحبت کردن هم مهم‌تر است (علیپور، ۱۳۹۷). آدمی در قرن حاضر به توانایی‌های متعددی نیاز دارد که هر کدام می‌تواند به نوعی در روند زندگی و کار او تأثیرگذار باشد. از این میان، توانایی برقراری ارتباط و ایجاد مناسبات اجتماعی از جمله مهم‌ترین مهارت‌هاست. همه ما در هر پست و منزلت شغلی، مطمئناً با افراد زیادی روبه‌رو هستیم که شاید نیمی از زمان حضورمان در اجتماع به آنها اختصاص دارد و مهم‌ترین پل ارتباطی میان ما از طریق شنیدن صورت می‌گیرد (عزیزی، ۱۳۹۲). همچنین یکی از راه‌های ترغیب دیگران و اینکه بتوانیم فردی تأثیرگذار و حتی مطلوب باشیم زیبا و صحیح صحبت کردن است، اگر بیاموزیم که چه زمانی صحبت کنیم، چگونه حرف بزنیم و چه کلماتی را به زبان بیاوریم، مطمئناً فردی موفق‌تر خواهیم بود و دیگران به ما احترام می‌گذارند. سخن گفتن^۱، در زندگی و روابط اجتماعی انسان‌ها نقش حساس و ویژه‌ای دارد. سخن گفتن برای انتقال مفاهیم علمی، نظری، احساسات و

عواطف، اطلاعات و آموزش به کار می‌رود. سخن گفتن مهارتی است که در آن فرد با ترکیب نمادهای کلامی (کلمات) و غیر کلامی (آهنگ صدا، حرکات چشم و ...) با مخاطب خود ارتباط برقرار می‌کند. این مهارت از اهمیت فراوانی در روابط انسانی برخوردار است (رهنما، ۱۳۹۴).

همچنین مهارت کلامی^۱ مجموع روابطی را که از طریق گفتن و گفتگو حاصل می‌شود ارتباط کلامی می‌گویند. برای اینکه در کار خود موفق شویم باید از کلمات با دقت استفاده کنیم. هر کلمه‌ای احساسات، عواطف خاص و عملکرد متفاوتی را در افراد برمی‌انگیزد. اگر کلمات در جا و مکان مناسب خود بکار برده شوند به سرعت برق بر جسم و روح افراد تأثیر می‌گذارند. دانش‌آموزان باید از نیروی کلمات و تأثیری که در دیگران دارند آگاهی داشته باشند. کلمات، در پیامی که به دیگری منتقل می‌کنید تأثیر فراوانی دارند. بنابراین از به کار گرفتن کلمات برحسب عادت و بدون اندیشه خودداری کنید. بیان الفاظی دلپذیر و موزون موجب می‌شود که شخص مقابل با متانت گوش فرا می‌دهد، حقایق را جمع‌بندی کند و به فکر حل مساله باشد (دانشگر، ۱۳۹۶). از سویی هر پیامی که به کمک ابزاری غیر از کلمات برای طرف مقابل ارسال می‌شود، یک پیام غیر کلامی است و دانشی که مجموعه پیامهای غیر کلامی و شیوه ارسال و نحوه تأثیر آنها بر مخاطب را بررسی و تحلیل می‌کند، دانش مهارت غیر کلامی^۲ نامیده می‌شود. بسیاری از رفتارهای غیر کلامی را در کودکی با تقلید از والدین و کسانی که با آنها معاشرت داریم می‌آموزیم و رفتار و منش فرهنگ جامعه به کودک منتقل می‌شود. در نگاه اول فردی که خوب صحبت می‌کند و کلام شیوایی دارد، در برقراری ارتباط مؤثر و مثبت، بهتر عمل می‌کند ولی پیش‌تاز نیست.

1- Verbal skills

2- Non-verbal skills

دانش آموزان برای موفقیت در ارتباطات باید به دانش دیگری در این حوزه دست پیدا کنند تا بتوانید مانند یک متخصص افراد را تحلیل کنند و در نهایت بهترین خط مشی را برای برقراری ارتباط مؤثر برگزینند (نجفی پازکی، ۱۳۹۵).

همچنین با بررسی پژوهش‌ها در داخل و خارج در راستای موضوع مشخص شد که تاکنون پژوهشی جامع در مورد طراحی طراحی و اعتباربخشی اهداف برنامه درسی ادبیات فارسی مهارت‌بنیان انجام نگرفته است و صرفاً موضوعاتی نسبتاً نزدیک در این حوزه انجام شده از جمله اینکه: علیپور (۱۳۹۷) در پژوهشی به مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پایه دوم ابتدایی کلاس‌های چندپایه با دانش آموزان مدارس عادی در مهارت‌های زبان فارسی پرداخت. نتایج نشان داد که پژوهش‌های انجام شده در خصوص کلاس‌های چندپایه، اغلب ناظر بر مسائل، تنگناها و چالش‌هایی است که مسولان نظام آموزشی کشور در اداره این کلاس‌ها با آن دست به گریبان‌اند و آثار و مزایای مترتب بر این کلاس‌ها و نقش و تأثیر آنها در تعامل‌های کلاسی بین دانش آموزان و تقویت بستر یادگیری آنان، چندان توجه نشده است. دادکانی (۱۳۹۷) در پژوهشی به بررسی مشکلات آموزشی درس ادبیات فارسی و دستور زبان فارسی در دوره متوسطه اول و دوم و رسیدن به راهکارهای مناسب جهت رفع این مشکلات پرداخت. نتایج نشان داد که درس ادبیات فارسی و دستور فارسی یکی از مهم‌ترین دروس دانش آموزان در طی دوران تحصیل آن‌ها می‌باشد. درس ادبیات برای بعضی از دانش آموزان به دلیل داشتن لغاتی فراتر از دانش آنها و معانی پیچیده و اشعاری که درک آن‌ها در بعضی موارد سخت و دست نیافتنی برای آنهاست و درس دستور زبان فارسی به علت سختی دستور و فرار بودن قواعد دستور فارسی از محبوبیت کمی برخوردار است. دانشگر (۱۳۹۶) در پژوهشی به مهارت‌های دانش آموختگان نظام متوسطه با محوریت درس زبان و ادبیات فارسی (مطالعه موردی: شهر تهران) پرداخت.

نتایج نشان داد که نمره میانگین دانش آموختگان از سطح معیار به طور معناداری پایین تر است. میان نتایج این آزمون و نتایج رسمی، تفاوت چشمگیری در جهت کاهش سطح نمره‌ها وجود دارد. در مطالعات تطبیقی، کمترین نمره میانگین به مهارت خواندن و بیشترین نمره میانگین به مهارت سخن گفتن تعلق دارد. در تمام مهارت‌ها، عملکرد دخترها از مطلوبیت بیشتری برخوردار بوده است که با نتایج جهانی نیز مطابقت دارد. گائو^۱ (۲۰۱۸) در پژوهشی به بررسی نقش مهارت‌های خواندن بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مدارس ابتدایی در مناطق روستایی چین پرداخت. نتایج نشانگر آن بود که الگوهای طراحی شده ممکن است نتایج خواندن و نتایج تحصیلی دانش‌آموزان را بهبود بخشد. به طور مشخص، ما دریافتیم که افزایش دسترسی به مواد خواندن مستقل همراه با آموزش معلمان مؤثر، موجب بهبود قابل توجه در مهارت‌های خواندن دانش‌آموزان، نمرات آزمون ریاضی و نمرات آزمون چینی شد. ساجیت^۲ (۲۰۱۸) در پژوهشی به بررسی مهارت‌های خواندن و شمارش پس از خروج مدرسه در جنوب مالایو: یک تحلیل طولی پرداخت. نتایج نشانگر آن بود که تفاوت‌های فردی در خواندن و توسعه زبان در دوران کودکی پایدار است. خواندن و واژگان درهم تنیده شده. مهارت روایت دهی کودکان به درک مطلب بعد از خواندن کمک می‌کند. زبان خاص و مهارت خواندن به طور کلی به شدت در طول زمان با هم مرتبط بودند. یافته‌ها شواهد جدیدی را برای دراز مدت در تعامل بین زبان زود هنگام، سواد آموزی، و بعد از خواندن و توسعه واژگان ارائه می‌کنند. گوکس^۳ (۲۰۱۷) در پژوهشی به بررسی لذت بردن از مهارت خواندن در بین کودکان مناطق محروم فرانسه پرداخت. نتایج نشانگر آن بود که

1- Gao
2- Suggate
3- Goux

بسیاری از مشکلات یادگیری به خواندن و هجی کردن مربوط می‌شود که به صورت ناتوانی در خواندن یا نارسا خوانی ظاهر می‌گردد به طور معمول مشکلات خواندن در پایه اول تحصیلی آغاز می‌شود و در پایه‌های بعدی تداوم می‌یابد خواندن و نوشتن تبدیل زبان به نمادهای جدید است به طور معمول دانش آموزی که در زبان و گفتار مشکل دارد نمی‌تواند بخواند و کسی که در خواندن مشکل دارد نمی‌تواند به خوبی بنویسد. صمیمی^۱ (۲۰۱۶) در پژوهشی به بررسی رابطه مهارت شنیداری و کلامی با قابلیت اطمینان و تصمیم‌گیریهای دانش آموزان پرداخت. نتایج نشانگر آن بود که بین مهارت شنیداری با قابلیت اطمینان و تصمیم‌گیریهای دانش آموزان رابطه وجود دارد. بین مهارت کلامی با قابلیت اطمینان و تصمیم‌گیریهای دانش آموزان رابطه وجود دارد.

در بحث اهمیت و ضرورت پژوهش می‌بایست بیان نمود که با توجه به اینکه ادبیات فارسی رمز هویت و ایجاد مهارت آموزی و تجربه اندوزی برای هر فرد ایرانی است، لذا آموزش آن در مدارس باید جلوه‌ای داشته باشد و جهت بهبود کیفیت آموزشی زبان فارسی و ایجاد مهارت آموزی برای دانش آموزان اولاً تربیت نیروی متخصص برای تدریس در مدارس و ثانیاً برنامه ریزی صحیح آموزش، ایجاد انگیزه در بین دانش آموزان و بازنگری در تدوین دروس ادبیات فارسی و متون ضروری به نظر می‌رسد. از طرفی یافته‌های حاصل از این پژوهش می‌تواند در اختیار برنامه ریزان و متخصصان قرار بگیرد تا از عناصر برنامه نظامند برنامه درسی برای دانش آموزان استفاده و اقدام نمایند و همچنین می‌تواند در اختیار مراکز آموزش و پرورش و آموزش ضمن خدمت معلمان و دانشگاه فرهنگیان قرار گیرد تا در دوره‌هایی که به خصوص به تربیت نیروی انسانی می‌پردازند این یافته‌ها را لحاظ کنند تا معلمان را با این صلاحیت‌ها و با این اطلاعات تربیت نمایند. بنابراین، هدف از اجرای این پژوهش طراحی برنامه درسی

ادبیات فارسی مهارت بنیان دوره متوسطه اول بود و پژوهش حاضر در صدد پاسخگویی به این سؤال بود که شرایط کنونی، طراحی و اعتباربخشی اهداف برنامه درسی ادبیات فارسی مهارت بنیان دوره متوسطه اول چگونه میسر می‌گردد؟

روش پژوهش

روش این پژوهش آمیخته یا ترکیبی (کیفی - کمی) از نوع طرح‌های متوالی - اکتشافی است. جامعه آماری در بخش کیفی شامل ۶۰ نفر از متخصصان برنامه درسی و کارشناسان ادبیات فارسی و در بخش کمی ۸۳۰ نفر از دبیران ادبیات فارسی در سال تحصیلی ۱۳۹۸-۱۳۹۹ بود که به ترتیب از بین آنان ۲۰ و ۲۶۳ نفر با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب گردید. ابزار مورد استفاده در بخش کیفی مصاحبه‌ها و خلاصه اسناد و مدارک بود که با استفاده از روش تحلیل محتوا مدل ترتیبی مایرینگ و نظام مقوله‌بندی استقرایی استخراج و در بخش کمی، ابزار مورد استفاده یک پرسشنامه محقق ساخته بود که با استفاده از روش تحلیل عاملی مفاهیم استخراج شده به ۴۰ مقوله فرعی و ۵ مقوله اصلی مورد تحلیل و بررسی قرار گرفتند. در زمینه روند اجرای پژوهش می‌بایست بیان نمود که داده‌های مورد نیاز با "بررسی اسناد" و "مصاحبه" جمع‌آوری شد. ۳ جلد کتاب و ۲۰ عنوان مقاله به صورت هدفمند انتخاب شد و مورد مطالعه قرار گرفت و با ۱۰ نفر زن و ۱۰ نفر مرد مصاحبه نیمه ساختاریافته‌ای انجام شد. هر مصاحبه به طور متوسط ۶۰ دقیقه به طول انجامید. مطالعه اسناد و انجام مصاحبه‌ها بر اساس اشباع اطلاعاتی پژوهشگر انجام شد. در بخش مصاحبه یادداشت برداری شد و سپس بر اساس تشابهات با کدبندی اولیه و متمرکز، کدهایی به موارد مشابه اختصاص پیدا کرد و تبدیل به مقولاتی شدند که هدف اصلی پژوهش بودند. تجزیه و تحلیل داده‌ها در حوزه کیفی بر اساس تحلیل محتوا مدل ترتیبی مایرینگ و نظام مقوله‌بندی استقرایی و در حوزه کمی روش تحلیل عاملی صورت پذیرفت.

یافته‌های پژوهش

جدول ۱ مشخصات جمعیت شناختی آزمودنی‌ها در دو بخش کمی و کیفی

کیفی	کمی		مشخصات دموگرافیک
	دبیران ادبیات فارسی		
متخصصان برنامه درسی و کارشناسان ادبیات فارسی	تعداد	مشخصات دموگرافیک	تعداد
		جنس	جنس
	۱۰	مرد	۱۱۹
	۱۰	زن	۱۴۴
		سن (سال)	سن (سال)
	۱۳	۳۰-۴۰	۸۴
	۵	۴۱-۶۰	۱۱۸
	۲	۶۱-۷۵	۶۱
		تحصیلات	تحصیلات
	۱۵	استادیار	۱۴۹
	۳	دانشیار	۱۰۵
	۲	استاد تمام	۹
	۲۰	جمع کل	۲۶۳

بررسی و توصیف ویژگی‌های جمعیت شناختی آزمودنی‌ها در دو بخش کمی و کیفی با توجه به جنسیت، سن، تحصیلات و مرتبه علمی در جدول ۱ ارائه شده است که شامل دبیران ادبیات فارسی در بخش کمی و متخصصان برنامه درسی و کارشناسان ادبیات فارسی در بخش کیفی می‌باشد.

محقق کد مفاهیم استخراج شده مربوط به اهداف برنامه درسی را همدسته نموده و با روش استقرایی به صورت کد مفاهیم جایگزین در جدول زیر قرار داده است.

جدول ۳ تم‌های مشترک مربوط به برنامه درسی ادبیات فارسی مهارت بنیان در دوره متوسطه اول

نهادینه سازی ارزش های مهارت بنیان در بین فراگیران	
تم‌های مشترک مربوط به اهداف برنامه درسی	- ارزش و اهمیت آموزش های مهارت بنیان - توجه به علایق دانش آموزان به فراگیری فعالیت های مهارت بنیان - لزوم شناسایی نیازمندی ها برای فراگیری فعالیت های مهارت بنیان - ارتباط یادگیری زبان و ادبیات فارسی با یادگیری سایر دروس - تقویت ادبیات فارسی عامل پیشرفت تحصیلی در سایر دروس - استفاده از روش های داستان گویی برای تقویت مهارت های چندگانه در بین فراگیران - آموزش فعالیت های مهارت بنیان عامل پیشرفت در کلیه دروس - شنیدن از فعالیت های مهارت بنیان - خوب شنیدن مستلزم حوصله و زمان - شنیدن فعال عامل فهم پیام - مهارت های بنیادی برنامه درسی ادبیات فارسی شامل
توانایی بیان باورها، احساسات و خواسته ها از طریق مهارت های چندگانه در بین فراگیران	
تم‌های مشترک مربوط به اهداف برنامه درسی	- ترغیب دانش آموزان به درک لذت خواندن - زمینه ساز بودن برنامه برای ابراز وجود، بیان احساس و اعتماد به نفس در دانش آموزان - پیش بینی درس هایی از زبان دانش آموز جهت طرح دیدگاه ها، عقاید، عواطف و احساسات آنها - پیش بینی فعالیت هایی مانند بازی، نمایش، کارگروهی، روزنامه ی دیواری برای تحقق این هدف - پیش بینی تمرین هایی برای نقد و اظهار نظر درباره ی فیلم و ... - لزوم هم سویی مواد برنامه ادبیات با علایق، سلیقه ها و نیازهای دانش آموزان - انتخاب متون و داستان های جذاب و پرکشش - توجه کافی و لازم به دنیای فراگیران در کتاب درسی و مواد کمک آموزشی - توجه به هماهنگی تصاویر با دنیای ذهنی فراگیران
آشنایی با حقوق و وظایف اجتماعی از طریق ارزش های مهارت بنیان در بین فراگیران	
	- تمرکز ادبیات بر رشد دانش آموزان (رشد شخصی و لذت خواندن) - متون ادبی عامل آشنا ساختن دانش آموزان با مسائل مانند مسائل اجتماعی - لزوم تقویت مهارت های زندگی در فراگیران با یادگیری زبان و ادبیات فارسی - سخن گفتن مهم ترین وسیله برقراری ارتباط با دیگران - سخن گفتن کلید برقراری ارتباط با دیگران

	- ادبیات عامل رشد عاطفی، اخلاقی و اجتماعی دانش آموزان - لزوم آشنایی با تاریخ ادبیات و فرهنگ ملی با برنامه درسی ادبیات - لزوم درک ادبیات در زمینه و بافت آن - کارکرد ادبیات در زندگی اجتماعی
تم‌های مشترک مربوط به اهداف برنامه درسی	- لزوم آشنا کردن دانش آموزان با مسئولیت‌های فردی و اجتماعی در سطح ملی و جهانی؛ - لزوم گسترده شدن و به کار بردن نمونه‌های اساسی مهارت‌های زندگی در سراسر کتاب درسی ادبیات فارسی - لزوم بهره‌گیری از متون زبانی و ادبی در جهت پرورش و تقویت مهارت‌های زندگی - سخن گفتن مهم‌ترین وسیله برقراری ارتباط با دیگران - سخن گفتن کلید برقراری ارتباط با دیگران - ادبیات عامل رشد عاطفی، اخلاقی و اجتماعی دانش آموزان - لزوم آشنایی با تاریخ ادبیات و فرهنگ ملی با برنامه درسی ادبیات - لزوم درک ادبیات در زمینه و بافت آن
آشنایی با مباحث و موضوعات مربوط به مهارت‌های چندگانه در بین فراگیران	
تم‌های مشترک مربوط به اهداف برنامه درسی	- توجه به گسترش حوزه‌های زبان فارسی با پیش‌بینی تمرین‌هایی در زمینه‌ی (آواشناسی مقدماتی) و پاره مهارت‌های آوایی - توجه به گسترش حوزه‌های زبان فارسی با پیش‌بینی تمرین‌هایی در زمینه‌ی معنا شناسی - توجه به گسترش حوزه‌های زبان فارسی با پیش‌بینی فعالیت‌هایی برای پاره مهارت‌های آوایی - توجه به گسترش حوزه‌های زبان فارسی پیش‌بینی فعالیت‌هایی برای ساخت واژه و صرف و نحو - تدوین اهداف کلی برنامه درسی فارسی بر اساس پنج عنصر تفکر، باور، اخلاق، علم و عمل - مشاهده واحدهای زبانی فارسی با کمک تفکر - گردآوری اطلاعات از متون فارسی با کمک تفکر - تعمیم درک و دریافت از متون فارسی
کسب روحیه نقدپذیری و تحمل عقاید دیگران از طریق ارزش‌های مهارت‌بنیان در بین فراگیران	

تم‌های مشترک مربوط به اهداف برنامه درسی	-روش خواندن انتقادی از روش‌های خاص زبان و ادبیات فارسی -لزوم بهره‌گیری از تمرین‌های متنوع زبانی، نگارشی، نقد و تحلیل و.... -زمینه‌سازی رفتارهای اخلاقی، اجتماعی و تربیتی مناسب در فراگیران -آموزش انتقادپذیری در فراگیران با برنامه درسی ادبیات -استفاده از متون درسی جهت مقاوم‌سازی فراگیران در برابر آسیب‌های اجتماعی -لزوم واقع‌بینی -تقوین توانایی اندیشیدن و تفکر انتقادی در فراگیران -استفاده از تمرین‌هایی به منظور توانایی اظهار نظر، پیشنهاد و ارائه راه حل به دانش‌آموزان -در نظر گرفتن فعالیت‌هایی برای تقویت درک سمعی و توانایی برداشت مناسب از مفاهیم
تحلیل و تعریف عملیاتی مهارت‌های چندگانه و مشخص کردن سطوح انتظارات در بین فراگیران	
تم‌های مشترک مربوط به اهداف برنامه درسی	-توجه به جنبه‌های کاربردی و مهارتی زبان و ادبیات -تدوین محتوا بر اساس روش فعالیت محوری -تقویت همسو و هم‌زمان مهارت‌های شفاهی و کتبی زبان و ادبیات فارسی؛ -در نظر گرفتن تمرین‌ها و فعالیت‌های عملی و کاربردی؛ -در نظر گرفتن فعالیت‌های اضافی در کتاب روش تدریس؛ -آموزش مهارت‌های زبانی و مهارت‌های تفکر و نقد به صورت موازی و هماهنگ؛ -ارزشیابی از پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان بر اساس چهار مهارت زبانی و دو مهارت تفکر و نقد. -لزوم تقویت توانایی اندیشیدن و تفکر انتقادی در فراگیران
توانایی منظم کردن ذهن با محدود کردن موضوع از طریق ارزش‌های مهارت‌بنیان در بین فراگیران	
تم‌های مشترک مربوط به اهداف برنامه درسی	-بهره‌گیری از ویژگی‌های زبان و فرهنگ مردم برای ساده‌نویسی -انتخاب متون مناسب زبانی و ادبی با رعایت حرکت از محتوای ساده به پیچیده. -استفاده از دانش‌های بشری به منظور ارتباط و تعامل با زبان و ادبیات -در نظر گرفتن مباحثی پیرامون دانش‌های بشری و دانشمندان مرتبط با دانش ادبی -ارائه تمرین‌ها و فعالیت‌هایی در این زمینه -بهره‌گیری از فناوری آموزشی در جهت تقویت و تعمیق مفاهیم این اصل -بهره‌گیری از نمونه‌های نشان‌دهنده‌ی تعامل دانش و ادبیات -توجه به تقویت و تعمیق حافظه‌ی دیداری و شنیداری در برنامه‌ی درسی زبان و ادبیات فارسی -تولید مواد کمک آموزشی مناسب برای تقویت سواد دیداری و شنیداری
ایجاد تکرش مثبت به مسائل اجتماعی از طریق تقویت مهارت‌های چندگانه در بین فراگیران	

تم‌های مشترک مربوط به اهداف برنامه درسی	- استفاده از محتوا به منظور تقویت قوه خلاقیت و ذوق هنری - استفاده از محتوای متنوع هنری و ادبی با تاکید بر جنبه‌های زیباشناسی، حسی و عاطفی - زمینه‌سازی رفتارهای اخلاقی، اجتماعی و تربیتی مناسب در فراگیران - مقاوم‌سازی فراگیران در برابر آسیب‌های اجتماعی از طریق پیش‌بینی متون و فعالیت‌های مناسب - توزیع مفاهیمی مثل مشارکت و همیاری، آینده‌نگری، خودشکوفایی، انتقادپذیری، دوست‌یابی - همدردی با دیگران، کمک به هم‌نوع، اعتماد به نفس، گذشت و فداکاری، خودباوری، مسئولیت‌پذیری و ... - تقویت حس مشارکت و همیاری در فراگیران - تقویت حس آینده‌نگری، در فراگیران - تقویت حس خودشکوفایی، در فراگیران - تقویت حس دوست‌یابی در فراگیران - تقویت حس خودباوری، در فراگیران
کمک به رشد فراگیران از طریق ارزش‌های مهارت‌بنیان	
تم‌های مشترک مربوط به اهداف برنامه درسی	- نوشتن از فعالیت‌های مهارت‌بنیان - نوشتن عامل برقراری ارتباط و انتقال، اطلاعات و عقاید - نوشتن یک فعالیت خلاقانه - نوشتن خلق افکار و اندیشه‌ها در قالب زبانی - خواندن از فعالیت‌های مهارت‌بنیان - خواندن، تفسیر معنا دار نمادهای کلامی - خواندن برخورد معنا در متن - از مهارت خواندن، سلیس خوانی یا روان خوانی - مهم‌ترین مهارت‌های دانش‌آموزان مهارت خواندن - خواندن محور اصلی سواد آموزی - طبقه‌بندی اهداف برنامه درسی ادبیات فارسی در ایران در سه حیطه شناختی، مهارتی و عاطفی - بر اساس اهداف برنامه درسی ادبیات لزوم توانایی فارغ‌التحصیلان در کاربرد دستور، نگارش، انشاء و املا فارسی

در جدول ۳ در ادامه مفاهیم و مقوله‌های حاصل از جداول قبلی به صورت ترکیبی بیان گردیده و تم‌های مشترک مربوط به اهداف برنامه درسی در ۹ تم و ۸۷ کدهمفهوم

بیان گردید. همچنین جدول ۴ مربوط به ضرایب مسیر و مقادیر معناداری در بخش کمی (تحلیل توصیفی از جامعه آماری که شامل ۲۶۳ نفر از دبیران ادبیات فارسی مهارت بنیان دوره متوسطه اول) می باشد.

جدول ۴ عامل های استخراج شده، بار عاملی و واریانس تبیین شده اهداف برنامه درسی

واریانس تبیین شده	بار عاملی	شماره سؤال	عامل
۰/۵۸	۰/۷۴	۱	اهداف برنامه درسی
۰/۵۷	۰/۶۲	۲	
۰/۵۲	۰/۵۴	۳	
۰/۶۱	۰/۶۳	۴	
۰/۵۱	۰/۵۸	۵	
۰/۶۳	۰/۵۱	۶	
۰/۵۸	۰/۵۹	۷	
۰/۵۷	۰/۶۶	۸	
۰/۶۰	۰/۷۲	۹	

مقدار واریانس تبیین شده هر سؤال بیشتر از ۰/۵۰ به دست آمده است.

جدول ۵ نتایج تحلیل عاملی تاییدی: بررسی روایی و پایایی اهداف برنامه درسی

مؤلفه	شماره سؤال	ضریب استاندارد (بار عاملی)	میانگین واریانس استخراج شده (AVE)	پایایی ترکیبی	آلفای کرونباخ
اهداف برنامه درسی	۱	۰/۶۰	۰/۷۱	۰/۹۶	۰/۹۴
	۲	۰/۹۰			
	۳	۰/۸۴			
	۴	۰/۷۴			
	۵	۰/۹۳			
	۶	۰/۸۹			
	۷	۰/۸۴			
	۸	۰/۸۹			
	۹	۰/۸۹			

توجه: تمامی بارهای عاملی در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی دار هستند: ($p < ۰/۰۵$) و ($t > ۱/۹۶$)

نتیجه گیری

هدف از اجرای این پژوهش طراحی و اعتباربخشی اهداف برنامه درسی ادبیات فارسی مهارت بنیان دوره متوسطه اول بود. نتایج نشان داد که ایجاد نگرش مثبت به مسائل اجتماعی از طریق تقویت مهارت های چندگانه در بین فراگیران، توانایی بیان باورها، احساسات و خواسته ها از طریق مهارت های چندگانه در بین فراگیران، کمک به رشد فراگیران از طریق ارزش های مهارت بنیان، آشنایی با حقوق و وظایف اجتماعی از طریق ارزش های مهارت بنیان در بین فراگیران، آشنایی با مباحث و موضوعات مربوط به مهارت های چندگانه در بین فراگیران، کسب روحیه نقدپذیری و تحمل عقاید دیگران از طریق ارزش های مهارت بنیان در بین فراگیران، تحلیل و تعریف عملیاتی مهارت های چندگانه و مشخص کردن سطوح انتظارات در بین فراگیران، توانایی منظم کردن ذهن با محدود کردن موضوع از طریق ارزش های مهارت بنیان در بین فراگیران و نهادینه سازی ارزش های مهارت بنیان در بین فراگیران بسیار ضرورت دارد. نتایج مذکور با یافته های علیپور (۱۳۹۷)، دادکانی (۱۳۹۷)، دانشگر (۱۳۹۶)، گائو (۲۰۱۸)، ساجیت (۲۰۱۸)، گوکس (۲۰۱۷) و صمیمی (۲۰۱۶) همخوانی نسبی و انطباق دارد. در پاسخ به سؤال فوق الذکر گفتنی است که منظور از مهارت بنیان در برنامه درسی ادبیات فارسی مهارت های نوشتن، خواندن، شنیدن، سخن گفتن، مهارت های کلامی و غیر کلامی می باشد (دفتر برنامه ریزی و تألیف کتب درسی، ۱۳۸۶). مهارت نوشتن یکی از مهارت های زبان آموزی است که کلید یادگیری دانش آموزان محسوب می شود. نوشتن مهارت و دانش است توانایی ها و تجربه های زبان برای شنیدن، صحبت کردن و خواندن مقدم بر مهارت نوشتاری است پس هرگونه اختلال در

زمینه های زبانی بر فراگیری زبان و نوشتار تأثیر خواهد گذاشت. نوشتن برقراری ارتباط و انتقال، اطلاعات و عقاید از طریق نظامی، از نشانه های نوشتاری است یعنی نوشتن یک آفرینش و خلاقیت است که در یک طرف آن خلق افکار و اندیشه ها و در طرف دیگر خلق و نظم بخشی این اندیشه ها در قالب های زبانی مورد نظر است. از طرفی بهبود و پیشرفت مهارت خواندن دانش آموزان از وظایف اصلی نظام های آموزشی کشور است. ارتقای این مهارت، باید یکی از نتایج و پیامدهای قطعی نظام های آموزش باشد؛ طوری که دیگر نیازمند برنامه های تکمیلی بهبود سواد خواندن دانش آموزان نباشیم. از سویی برای آموزش لازم است ابتدا دانش آموزان در حد لزوم در معرض یادگیری ادبیات فارسی قرار گیرند تا مهارت های دریافتی زبان را در خود تقویت نمایند و سپس از آنها خواسته شود تا دست به تولید زبان بزنند، بدین خاطر مهارت شنیداری برای رسیدن به این هدف نقش مهمی ایفا می کند. مهارت شنیدن می تواند به دانش آموزان کمک کند تا دانش پایه زبانی را در خود تقویت کنند. بی شک انجام فعالیت های زیر می تواند به توسعه مهارت شنیداری کمک کند: ۱- شنیدن و تکرار کردن ۲- شنیدن و اشاره کردن یا شنیدن جور کردن ۳- شنیدن و خواندن ۴- شنیدن و انجام دادن. از طرفی مهارت های گفتاری به دانش آموزان فرصت می دهد تا الگوهای زبانی جدید را به طور شفاهی تمرین کرده و تولید نمایند. انجام فعالیت های زیر می تواند به توسعه مهارت گفتاری کمک کند: ۱- ایفای نقش ۲- انجام تمرینات شفاهی ۳- بازگو کردن یک متن کوتاه شنیده شده یا خوانده شده ۴- شرح فعالیت های روزمره. از طرف دیگر تقویت مهارت های کلامی دانش آموزان امروز یکی از اساسی ترین رسالت های مدارس و محتوای دروس است. دانش آموزان را به گونه ای تربیت شوند که بتوانند در اندازه و سطح خود آنچه آموخته اند را به زبان آورده و در ارتباطات اجتماعی بدون واگم و خجالت به صورت کاملاً راحت و آزاد حرف بزنند. از سویی دیگر اتفاق نظر کامل بر

روی مهارت غیر کلامی وجود ندارد، اما تقریباً همه‌ی این تعریف‌ها، با وجودی کلمات و واژه‌های متفاوت، محدوده‌ی مشابهی را برای پیام غیر کلامی مشخص می‌کنند. مهارت‌های غیر کلامی، به معنای مطالعه رفتارهایی است که در تعامل میان انسان‌ها بر پایه‌ی چیزی غیر از کلمات بروز کرده و به وسیله‌ی آن‌ها، مفاهیم و پیام‌های قابل درک میان طرفین، میان آن‌ها رد و بدل می‌شود. حال به عنوان یکی از محققان بزرگ مباحث میان فرهنگی و نیز ارتباطات غیر کلامی، تعریفی ساده اما شناخته شده از مهارت غیر کلامی دارد. تعریفی که از نظر او در خود ارتباط غیر کلامی خلاصه می‌شود: ارتباطی که بدون رد و بدل کردن کلمات شکل می‌گیرد (حجازی، ۱۳۹۴). از جمله دلایل مهم و اساسی در بحث انتخاب برنامه درسی ادبیات فارسی بی شک این است که درس ادبیات فارسی تلفیقی از رشته‌های زبان و ادبیات فارسی، علوم تربیتی، عرفانی می‌باشد که در مراکز تربیت معلم توجه بیشتری باید برای آن معطوف شود. آموزش ادبیات فارسی نظم و تربیت خاص خود را دارد و چارچوب ادراکی آن با علوم دیگر مانند آموزش ریاضی، هنر تربیت بدنی، پزشکی متفاوت است. این نظم و تربیت باید تدوین شود تا به سیر تکامل خود برسد. آموزش ادبیات فارسی جزئی از علوم تربیتی یا جزئی از زبان و ادبیات نیست که از پیوند این دو جزء گسسته به وجود آمده باشد بلکه یک هویت مستقل از علوم تربیتی و ادبیات دارد و درگیر تمام مسائل مربوط به جریان یاددهی و یادگیری زبان فارسی می‌شود این جریان به انتخاب محتوا، برنامه درسی، روش تدریس، آموزش معلم، شرایط یادگیری، ارزشیابی از آموخته‌ها و آنچه مربوط به یادگیرنده زبان فارسی اطلاق می‌شود. دریک، صاحب کتاب تدوین برنامه ریزی درسی، می‌گوید با پا گذاشتن به جهانی که در آن دانش با سرعتی شگفت‌انگیز رو به تزاید گذاشته است روشن است که ما نمی‌توانیم با همان سرعت افزوده شدن به دانش برنامه‌های درسی را حجیم‌تر کنیم بلکه ما باید افزودن از طریق کاستن را پیشه کنیم.

اسمیت شرایط یادگیری مؤثر را مطرح می‌سازد و معتقد است این شرایط در برنامه‌های درسی با ساخت تلفیق تبلور می‌یابد و از دیگر نقادان بر این باور است که برنامه‌های درسی تلفیقی از جمله برنامه درسی ادبیات فارسی، موجب پرورش مهارت‌های فکری سطوح بالاتر می‌شود (دهقانی، ۱۳۹۰). یکی دیگر از دلایل مهم و اساسی دیگر در بحث انتخاب برنامه درسی ادبیات فارسی این است که برنامه درسی ادبیات فارسی در ایجاد مهارت بنیانی در دانش آموزان دوره متوسطه اول نقش مؤثر و فراوانی دارد. بدون شک دانش آموزان با گوش کردن یا خواندن آثار ادبی زندگی و ابعاد آن را بهتر درک خواهند کرد. آشنایی و انس با ادبیات باعث می‌شود کودکان و نوجوانان از رفتارهای شخصیت‌های ادبی درس بگیرند. کسی که با تاریخ و ادبیات آشنا نباشد دارای افق دید بسیار محدود است. بنابراین می‌توان گفت به یاری ادبیات می‌توان دانش آموزان دبستانی را با مکان‌ها، زمان‌ها و فرهنگ‌های خودی و بیگانه آشنا کرد و آنان را از دایره محدود وابسته به افکار درونی، محیط زندگی بسته و زمان حال، به دنیای دیگران، محیط آنان و زمان‌های گذشته و حتی آینده وارد ساخت. انتقال فرهنگ صحیح تفکر و عمل در صحنه‌های زندگی بدون ادبیات بسیار مشکل است. عرضه آثار ادبی، کودکان و نوجوانان را یاری می‌دهد که دیدگاه‌های جدیدی کسب کنند و باورهای درست خود را تقویت کرده و اندیشه‌های نادرست را از ذهن خود بزایند. از این رو می‌توان نتیجه گرفت که آثار ادبی برای تحقق یکی از مهم‌ترین اهداف آموزش و پرورش انسان‌ها یعنی تغییر و اصلاح نگرش‌ها و فرهنگ‌سازی و کسب مهارت‌ها بهترین وسیله هستند. از طرف دیگر واضح است که آثار ادبی به ویژه کتاب‌های حاوی داستانک و داستان کوتاه می‌توانند راهگشای جلب انگیزه و مشارکت دانش آموزان در برنامه‌های دانش افزایی و مهارت آموزی باشند.

در بحث محدودیت‌های پژوهش می‌بایست بیان نمود که از آنجایی که این پژوهش در دوره متوسطه اول انجام شده است برای افزایش میزان اعتبار و قابلیت تعمیم نتایج، انجام پژوهش‌های مکمل لازم و ضروری به نظر می‌رسد. همچنین در بحث پیشنهادهای پژوهش می‌بایست بیان داشت که فراگیران فرصت می‌یابند چگونه فکر کنند، تصمیم بگیرند، اندیشه‌های خود را سازماندهی کنند، مهارت‌های یادگیری، پژوهش، جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات را به دست آورند و منجر به پرورش تفکر یادگیرندگان می‌شوند.

منابع

- ارژنگ، غلامرضا. (۱۳۹۵). زبان و ادب فارسی، تهران، قطره.
- بقایی، مهدیه. (۱۳۹۳). منظور از وجه تولیدی و وجه دریافتی زبان و مهارت‌های زبانی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مرکز آموزش عالی زینب کبری (س).
- پورشکوری شارمی، فاطمه، موحدی، احمدرضا، عابدی، احمد. (۱۳۹۰). تأثیر بازی‌های کودکانه سنتی و مدرن بر رشد اجتماعی دانش‌آموزان دختر اول ابتدایی، رشد و یادگیری حرکتی - ورزشی، شماره ۷.
- حجازی، بنفشه. (۱۳۹۴). ادبیات کودکان و نوجوانان، تهران: نشر روشنگران و مطالعات زنان.
- حسینی، سید محمد حسین، مطور، معصومه. (۱۳۹۲). طراحی، تدوین و اعتبارسنجی الگوی راهنمای یادگیری مشارکتی برای برنامه درسی فارسی بخوانیم و بنویسیم دوره ابتدایی، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، شماره ۴۶.
- دهقانی، مرضیه، خندقی، مقصود. (۱۳۹۰). مطالعات برنامه درسی ایران، دوره اول، شماره دوم.
- دانشگر، مریم. (۱۳۹۶). مهارت‌های دانش‌آموختگان نظام متوسطه با محوریت درس زبان و ادبیات فارسی (مطالعه موردی: شهر تهران)، مجله جستارهای زبانی دوره هشتم، شماره ۱.
- دادکانی، محمدیاسین، کمان باز، علیرضا. (۱۳۹۷). بررسی مشکلات آموزشی درس ادبیات فارسی و دستور زبان فارسی در دوره متوسطه اول و دوم و رسیدن به راهکارهای مناسب جهت رفع این مشکلات، پژوهشنامه اورمزد، دوره، شماره ۱.

- رهنما، اکبر. (۱۳۹۴). رشد اجتماعی کودکان و نوجوانان و راه‌های تقویت آن، پیوند، شماره ۱۸۵.
- سارتر، ژان پل. (۲۰۱۰). ادبیات چیست، ترجمه ابوالحسن نجفی، مصطفی رحیمی، نشر کتاب زمان.
- علیپور، نرگس، کیانفر، فاطمه، سیاه پوش، زهرا. (۱۳۹۷). مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پایه دوم ابتدایی کلاس‌های چند پایه با دانش آموزان مدارس عادی در مهارت‌های چهارگانه‌ی زبان فارسی، ششمین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی، تهران.
- عزیزی، نعمت اله، حسین پناهی، خلیل. (۱۳۹۲). مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پایه دوم ابتدایی کلاس‌های چندپایه با دانش آموزان مدارس عادی در مهارت‌های زبان فارسی، نشریه پژوهش‌های آموزش و یادگیری، شماره ۳.
- فروزانفر، فرانک. (۱۳۹۶). اثربخشی قصه گویی بر مهارت‌های اجتماعی کودکان، کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین در مدیریت، اقتصاد و علوم انسانی.
- مصطفایی، نجمه. (۱۳۹۰). چرایی و ضرورت تربیت کودکان، سایت اجتماعی آفتاب.
- نجفی پاک‌کی، معصومه. (۱۳۹۵). مهارت‌های تولیدی زبان در برنامه‌ی درسی فارسی دوره‌ی ابتدایی، نشریه نوآوری‌های آموزشی مقاله، دوره ۹، شماره ۳۷.
- Gao, Q., Wang, H., Mo, D., Shi, Y., Kenny, K., & Rozelle, S. (2018). Can reading programs improve reading skills and academic performance in rural China?. *China Economic Review*, 52, 111-125.
- Goux, D., Gurgand, M., & Maurin, E. (2017). Reading enjoyment and reading skills: Lessons from an experiment with first grade children. *Labour Economics*, 45, 17-25.
- Suggate, S., Schaughency, E., McAnally, H., & Reese, E. (2018). From infancy to adolescence: The longitudinal links between

vocabulary, early literacy skills, oral narrative, and reading comprehension. *Cognitive Development*, 47, 82-95.

-Samimi, P., Ravana, S. D., & Koh, Y. S. (2016). Effect of verbal comprehension skill and self-reported features on reliability of crowdsourced relevance judgments. *Computers in Human Behavior*, 64, 793-804.

